

Woorden ophalen

Niets kunnen wij mensen zo goed als praten. Bij het bereiken van de volwassenheid heeft ieder van ons al zo'n 25 tot 50 miljoen woorden geproduceerd, en dat is nog maar het begin. Hoe produceren we die woordenvloed? Die vraag stellen we ons zelden. Praten is net zoiets als ademen. We besteden nu eenmaal weinig aandacht aan dingen die vanzelf goed gaan. Maar zoals de adem soms stopt, doen ook woorden dat wel eens. Je bent naar Artis geweest en vertelt thuis "ze hadden er ook een mooie grote uh, uh, hoe heet 't ook weer?" Het woord wil even niet komen. Je weet precies welk dier je bedoelt. Je weet blijkbaar ook dat het om een zelfstandig naamwoord gaat, want zo is je zin opgebouwd. Uit onderzoek blijkt dat je zelfs het woordgeslacht

'koud'. In het laboratorium kun je meten dat je slechts éénvijfde seconde nodig hebt om de juiste naam van een aangeboden plaatje te selecteren. Je hebt dan meteen de beschikking over de syntactische eigenschappen van het woord, en dat is maar goed ook, want een geselecteerd woord moet in de zin passen die je net aan het maken bent. Onze Artisbezoeker had het woord 'neushoorn' opgehaald, een de-woord, dat direct de juiste verbuiging van de woorden 'mooi' en 'groot' uitlokte.

Pas daarna haal je de woordvorm op uit het woordgeheugen. Je doet dat meetbaar sneller voor een woord als 'mond', een veelgebruikt woord, dan voor een woord als 'mand', dat tamelijk weinig wordt gebruikt. De horde ligt hoger voor een laag-frequent

Prof dr Willem Levelt is directeur van het Max Planck Instituut voor Psycholinguïstiek in Nijmegen.

In het laboratorium kun je meten dat je slechts éénvijfde seconde nodig hebt om de juiste naam van een aangeboden plaatje te selecteren

weet. In deze zin moet er een de-woord komen, geen het-woord. 'Kameel' kan (een mooie grote kameel), maar 'paard' kan niet (een mooie grote paard). Kortom, je hebt toegang tot de woordbetekenis, je hebt toegang tot de syntactische eigenschappen van het woord, maar de horde naar de woordvorm kun je niet nemen.

Verbluffend efficiënt

Het ophalen van woorden gaat inderdaad in twee grote stappen. Eerst selecteer je het woord dat de juiste betekenis heeft voor wat je wilt uitdrukken. Dat is een verbluffend efficiënt proces. We hebben vele tienduizenden woorden beschikbaar in ons geheugen, maar vrijwel steeds pikken we het juiste woord eruit. Eén op de duizend keer zitten we er een klein beetje naast. We zeggen dan 'links' in plaats van 'rechts', of 'warm' in plaats van

woord. Het zijn vooral ook die woorden (zoals 'neushoorn') waar je wel eens helemaal op vastloopt.

We praten weinig over neushoorns, maar ook betrekkelijk weinig over bijen. Toch blokkeer je niet gemakkelijk op 'bij', en je kunt meten dat die woordvorm zeer snel wordt opgehaald. Dat komt omdat we een ander woord 'bij', namelijk het voorzetsel, de hele dag gebruiken. Daardoor is die ene woordvorm 'bij' gemakkelijk toegankelijk; het doet er niet toe of we die nodig hebben voor het voorzetsel of voor het zelfstandig naamwoord.

En zo is het ook met eigennamen. Als mensen het over mij hebben, blokkeren ze nogal eens op 'Levelt', een woordvorm die maar zelden wordt gebruikt. Iemand die 'Bakker' heet heeft daar geen last van, want 'bakker' zeggen we vaak. ■